

Skupina států proti korupci GRECO kritizuje Česko. Podceňuje nepotismus a kontrolu integrity

13.3.2024 - | Transparency International ČR

Nejnovější zpráva hodnotí rámce nastavené pro prevenci korupce osob ve vrcholných funkcích: předsedy vlády, ministry a jejich náměstky i jednotlivé poradce. V další části pak pak příslušníky Policie ČR.

GRECO shledává českou legislativu týkající se prevence korupce u vrcholných exekutivních veřejných funkcionářův dobrém stavu. V některých konkrétních bodech však je pokrok značně pomalý: konkrétně se zmiňuje reforma zákona o státní službě a zákon o státním zastupitelství, zákon o lobbování a zákon o ochraně oznamovatelů.

Zároveň podotýká, že je celý systém založený na principu důvěry v to, že lidé v daných funkcích znají pravidla a budou je dodržovat. Nedostatečně se v ČR zaměřujeme na osvětovou činnost, školení nebo dohled a vymáhání daných pravidel.

Špatným signálem, o kterém nejenom my v TI dlouhodobě mluvíme, je absence strategického cíle v oblasti integrity, a to až v nejvyšších politických patrech. Rizika nepotismu a možná propojení soukromých podniků s politickými subjekty tak nadále přetrvávají.

Nepotismus vychází z latinského slova „nepos“, které znamená synovec. Obecně tak označuje systém obsazování funkcí, v němž jsou preferováni příbuzní, respektive přátelé či mimo jiné další obchodně spřízněné osoby, a to na úkor obvykle lépe kvalifikovaných kandidátů. K nepotismu může docházet na státní úrovni – obsazování politických funkcí a právnických osob zřizovaných státem jako třeba státních podniků a orgánů s nimi spojených například dozorčích rad, ale i v organizacích, institucích a soukromých firmách.

GRECO upozorňuje, že je v Česku úprava neslučitelnosti funkcí roztržena a neefektivní, kdy chybí obecná komplexní úprava této problematiky, což vede k vymýšlení seznamu neslučitelností pro každou jednotlivou veřejnou instituci.

Dále zpráva poukazuje na takzvaný trend „*black box governance*“ ve spojitosti se současnou vládou pětikoalice v čele s Petrem Fialou (ODS). To znamená přijímání významných rozhodnutí ve velmi rané fázi, a to ještě před zahájením samotného legislativního procesu. To může vést k nekvalitní legislativě, nedostatečné transparentnosti nebo nízkému zapojení občanské společnosti při tvorbě politik.

>

Otáčivé dveře v Česku zůstávají

Integrita je v české politice stále poměrně vláčný pojem. Existují sice různé etické kodexy, ty jsou ale podle zprávy GRECO často přijímány na úrovni ministerstev a nevztahují se tak na předsedu vlády

spolu s ministry.

Předchozí vláda Andreje Babiše (ANO) sice podle Rady vlády pro koordinaci boje s korupcí navrhovala vypracování etického kodexu přímo pro ministry, ale tato iniciativa se nesetkala s úspěchem.

GRECO proto doporučuje zavedení tzv. testů integrity, které by probíhaly už před jmenováním do funkce, aby existovala jasná pravidla pro nábor a zaměstnávání. Zároveň by měla existovat nápravná opatření při překročení takových pravidel.

S tím souvisí problematický trend „otáčivých dveří“, který v Česku nadále přetrvává. Stále u nás probíhají po skončení mandátů přesuny osob do vrcholových výkonných funkcí v soukromém sektoru, není u nás zavedena takzvaná „cooling-off period“.

Cooling-off period vychází z anglického jazyka a do češtiny jej můžeme volně přeložit jako „období pro vychladnutí“, kterým se rozumí potřebný časový proces přechodu ze zaměstnání ve státní správě do privátní sféry. Typicky se může jednat o bezpečnostní složky, například vojáky či policisty, kteří mohli vyšetřovat případy v nichž figuruje jejich nový soukromý zaměstnavatel. Coolingoff period se pohybuje v řádech měsíců až let a cílem je pomáhat předcházet mimo jiné střetům zájmů, zneužívání citlivých informací a v neposlední řadě bezpečnostním hrozbám.

Pro někoho pravidla platí, pro někoho ne

Jednou z hlavních výtek, které vyplývají z páté hodnotící zprávy GRECO jsou neexistující společná a dostatečně jasná pravidla pro angažmá poradců ministrů.

Existují sice postupy dané zákonem o státní službě, do jeho působnosti ale nespádají všichni. Pro ty, kteří jsou zaměstnávání například na základě úkolových smluv nebo odměňování nejsou, žádná obdobná pravidla nejsou. Situace je ze širšího pohledu podle GRECO značně chaotická.

„Zejména poradci členů vlády, kteří jsou zaměstnávání částečnými úvazky nebo dokonce pro bono mohou vyvolávat otázky, z jakých pohnutek a důvodů jsou ve svých pozicích a zda jejich rady nemohou být ovlivněny možností získat například zakázky, ovlivnit legislativu nebo třeba získat důvěrné informace,“ vysvětluje vedoucí analytik TI Marek Chromý.

„Zároveň se na poradce ministrů nevztahují požadavky na zveřejňování údajů o majetku, zájmech a činnostech, které by navíc mělo procházet kontrolním mechanismem,“ doplňuje.

Je třeba zákonná regulace lobbingu

Dlouhodobě je České republice také vyčítána chybějící legislativa, která by zaštiťovala problematiku lobbingu. Ve středu 6. března 2024 konečně vláda projednala a schválila návrh zákona o lobbování, který poputuje nadále do legislativního procesu.

„Lobbing je legitimní demokratický nástroj. Díky zákonu o lobbování budou nastavena pravidla hry a budeme moci oddělit profesionální lobbyisty od překupníků s vlivem, kteří se mnohdy za hranou zákona snaží netransparentně prosazovat soukromé zájmy mocenských vlivových skupin na úkor veřejného zájmu,“ komentuje potřebu legislativy Lucia Vilimovská, expertka TI na oblast lobbingu.

Kromě legislativního ukotvení dále GRECO zmiňuje problematiku darů. Navrhuje zavedení úplného souboru pravidel o darech a jiných výhodách včetně konkrétních pokynů jak o darech či jiných výhodách informovat.

Více žen ve vedoucích pozicích policie

V neposlední řadě se pátá hodnotící zpráva věnuje také policii, která v otázce integrity nemá zaveden žádný zvláštní mechanismus. „Je nezbytné podporovat informovanost policistů a zaměstnanců v této oblasti na všech úrovních, aby se zabránilo ‚kodexu mlčení‘, který by mohl neformálně vládnout v hierarchických organizacích,“ zní hodnocení. To by se mělo podporovat konkrétně školeními a osvětovou činností.

Kromě toho zmiňuje také opět problematiku darů, dále střetu zájmů, ale například také zvýšení zastoupení žen na všech úrovních v řadách policie.

Stejně jako výše, i u policie se zpráva GRECO zmiňuje o tzv. cooling-off period. V tuhle chvíli totiž žádná obdobná pravidla pro členy policie zavedena nejsou.

Hodnotitelský tým zdůrazňuje, že možnost zaměstnání mimo policii může přinášet rizika (nabídky zaměstnání jako odměny, využívání komunikačních kanálů s bývalými kolegy nebo specializovaných znalostí o policejních postupech ve prospěch nových nebo budoucích zaměstnavatelů atd.).

Čas pro potřebné změny běží

Skupina států proti korupci (GRECO) nakonec Českou republiku vyzvala, aby do 31. prosince 2024 předložila zprávu o opatřeních, která přijala s cílem provést doporučení zadaná v této páté hodnotící zprávě.

Současně je ČR stále hodnocena v předchozím, tedy 4. hodnotícím kole. To se zabývá prevencí korupce ve vztahu ke členům Parlamentu, soudcům a státním zástupcům.

V rámci 4. kola, které bylo zahájeno v roce 2012, musí ČR odevzdat průběžnou hodnotící zprávu do konce března 2024. V té předchozí bylo počínání ČR v těchto oblastech hodnoceno jako zklamáním.

Skupina států proti korupci byla založena v roce 1999 Radou Evropy za účelem monitorování souladu států s jejími protikorupčními standardy. Česká republika se stala členem roku 2002.

Cílem GRECO je zlepšovat schopnost členských zemí v boji s korupcí tím, že monitoruje jejich soulad s protikorupčními standardy Rady Evropy, a to formou dynamického procesu vzájemného hodnocení a společenského tlaku.

<https://www.transparency.cz/pata-zprava-greco-cesko-podcenuje-nepotismus-a-kontrolu-integrity>